

**Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

**ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ
У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ
РОКИ (1944–1953):
ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ**

Колективна монографія

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2022

УДК 94(477.8)"1944/1953"

З 36

Рецензенти:

Білан Сергій Олексійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Лазурко Лідія Миколаївна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 3 від 31 березня 2022 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою
Запорізького національного університету
(протокол № 10 від 29 березня 2022 р.)

**Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–
З 36 1953): повсякденне життя** : колективна монографія / відп. ред.
В. Ільницький. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 370 с.

ISBN 978-9934-26-217-3

У запропонованій монографії представлено окремі аспекти повсякденного життя населення Західної України у перші повоєнні роки. Зокрема, висвітлено щоденне життя селянства, учителів, школярів, українських повстанців та підпільників, переселених і депортованих осіб тощо. Окремі студії присвячені історіографії проблеми.

Представлені у монографії дослідження можуть бути корисними науковцям, учителям, студентам, учням та усім, хто цікавиться питаннями історії України ХХ ст.

УДК 94(477.8)"1944/1953"

© О. Каліщук, С. Біла, І. Лозинська, Г. Гриценко, О. Вознюк,
О. Свійонтик, М. Ющишин, Л. Гриник, Н. Кантор, Я. Антонюк,
В. Міщанин, В. Даниленко, М. Галів, Н. Ільницька, М. Гранд, В. Гулай, В. Трофимович,
Л. Трофимович, І. Савчук, Л. Стрільчук, Л. Сосницька, Ю. Стецик, М. Ярушак,
О. Павловський, В. Ільницький, Л. Гриник, Е. Андрущенко
Ю. Каганов, А. Жив'юк, 2022

ISBN 978-9934-26-217-3

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University**

**WESTERN UKRAINIAN
LANDS IN THE FIRST
POSTWAR YEARS
(1944–1953):
EVERYDAY LIFE**

Collective Monograph

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2022

UDC 94(477.8)"1944/1953"

W 36

Reviewers:

Bilas Serhiy Oleksiyovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of International Relations and Social Sciences, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;

Lazurko Lidiya Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Recommended for publication by the Academic Council of the Faculty of History of Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University
(Minutes № 3 of March 31, 2022)

Recommended for publication by the Academic Council of Zaporizhzhya National University
(Minutes № 10 of March 29, 2022)

W 36 Western Ukrainian lands in the first postwar years (1944–1953): everyday life : Collective Monograph / red. V. Ilnytskyi. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 370 p.

ISBN 978-9934-26-217-3

The proposed monograph presents some aspects of everyday life of the population of Western Ukraine in the first postwar years. In particular, the daily life of peasants, teachers, schoolchildren, Ukrainian insurgents and underground, displaced and deported persons, etc. Separate studies are devoted to the historiography of the problem.

The research can be useful for scientists, teachers, students, pupils, and all who are interested in the history of Ukraine of the twentieth century.

UDC 94(477.8)"1944/1953"

© O. Kalishchuk, S. Bila, I. Lozynska, G. Galyna, V. Gulay, O. Vozniuk, M. Haliv, O. Sviontyk, M. Yushchyshyn, V. Ilnytskyi, L. Hrynyk, N. Kantor, Y. Antoniuk, V. Mishchanyn, V. Danylenko, N. Ilnytska, M. Grand, V. Trofymovych, L. Trofymovych, I. Savchuk, L. Strilchuk, L. Sosnytska, Y. Stetsyk, M. Yarushak, O. Pavlovskyi, L. Hrynyk, E. Andriushchenko, Y. Kahanov, A. Zhyviuk, 2022

ISBN 978-9934-26-217-3

ЗМІСТ

Періодика як джерело до вивчення історія повсякдення на західноукраїнських землях у 1944–1953 рр. <i>(Оксана Каліщук)</i>	9
Візуальні, писемні та усні джерела до вивчення історії повсякдення Дрогобиччини (1944–1953) <i>(Світлана Біла, Ірина Лозинська, Галина Гриценко)</i>	25
Політика визиску сталінським тоталітарним режимом населення Тернопільської області на завершальному етапі Другої світової війни та в перші повоєнні роки: нові інтерпретації та джерела <i>(Василь Гулай, Оксана Вознюк)</i>	36
Повсякдення викладачів і студентів педагогічного та учительського інститутів у Львові (1944–1953) <i>(Микола Галів, Олександра Свйонтик, Мирослав Юцишин)</i>	52
Повстанське повсякдення у воєнних реаліях (1944–1950-і рр.): вибрані питання <i>(Василь Ільницький, Лілія Гриник, Наталія Кантор)</i>	94
Кримінальний аспект повоєнного життя Галичини: озброєні злочинські банди (1944–1950) <i>(Ярослав Антонюк, Василь Ільницький)</i>	116
Криміногенна ситуація у Закарпатській Україні (1944–1945) у міліцейських оперативних зведеннях <i>(Василь Міщанин)</i>	132
Засоби радянського інформаційно-психологічного впливу на жителів Західної України в 1944–1945 рр. <i>(Василь Даниленко)</i>	158
Повсякденне життя населення Дрогобиччини (1947–1948): нове документальне свідчення <i>(Микола Галів, Наталія Ільницька, Михайл Гранд)</i>	183

Стан захворюваності та поширення хворіб населення західних областей України (1944–1953) <i>(Василь Гулай)</i>	243
Депортовані з Польщі українці на Волині в 1944–1950-х рр. <i>(Володимир Трофимович, Лілія Трофимович, Ірiнiя Савчук)</i> ...	258
Окремі аспекти повсякденного життя волинських вчителів у повоєнні роки (1944–1953) <i>(Людмила Стрільчук, Лілія Сосницька)</i>	278
Обшуки, арешти, допити як явища повсякденного неспокою у житті Жовківської монастирської спільноти (1944 – 1946) <i>(Юрiй Стецик, Марiя Ярушак, Остап Павловський)</i>	295
Греко-католицька церква та український визвольний рух у повоєнній дійсності <i>(Василь Ільницький, Лілія Гриник)</i>	319
Матеріально-побутові умови життя мешканців Західної України у спецповідомленнях радянських органів державної безпеки (1946–1953) <i>(Едуард Андрющенко Юрiй Каганов)</i>	337
Молодіжна ОУН у Гоцанській середній школі (1947–1948): наставники, учні, ексекutori <i>(Андрій Жив'юк)</i>	349
Перелік умовних скорочень	367

CONTENTS

Periodicals as a source for studying the history of everyday life in the western Ukrainian lands in 1944–1953 <i>(Oksana Kalishchuk)</i>	9
Visual, written and oral sources for studying the history of everyday life in Drohobych (1944–1953) <i>(Svitlana Bila, Iryna Lozynska, Grytsenko Galyna)</i>	25
The policy of exploitation by the Stalinist totalitarian regime of the population of Ternopil region at the final stage of the Second World War and in the first postwar years: new interpretations and sources <i>(Vasyl Gulay, Vozniuk Oksana)</i>	36
Everyday life of teachers and students of pedagogical and teacher's institutes in Lviv (1944–1953) <i>(Mykola Haliv, Oleksandra Sviontyk, Myroslav Yushchyshyn)</i>	52
Insurgent everyday life in military realities (1944–1950s): selected issues <i>(Vasyl Ilnytskyi, Lilia Hrynyk, Nataliya Kantor)</i>	94
Criminal aspect of post-war life in Galicia: armed thieving gangs (1944–1950) <i>(Yaroslav Antoniuk, Vasyl Ilnytskyi)</i>	116
Criminogenic situation in Transcarpathian Ukraine (1944–1945) in police operational appeals <i>(Vasyl Mishchany)</i>	132
Means of Soviet informational and psychological influence on the inhabitants of Western Ukraine in 1944–1945 <i>(Vasyl Danylenko)</i>	158
Everyday life of the population of Drohobych region (1947–1948): new documentary evidence <i>(Mykola Haliv, Nataliya Ilnytska, Mykhail Grand)</i>	183

The incidence and prevalence of diseases of the population of the western regions of Ukraine (1944–1953): newly discovered sources and modern historiography of the problem (<i>Vasyl Gulay</i>).....	245
Ukrainians deported from Poland to Volhynia in 1944–1950 (<i>Volodymyr Trofymovych, Liliia Trofymovych, Iriniia Savchuk</i>)...	258
Some aspects of everyday life of Volyn teachers in the postwar years (1944–1953) (<i>Liudmyla Strilchuk, Liliia Sosnytska</i>).....	278
Searches, arrests, interrogations as phenomena everyday anxiety in life Zhovkiv monastery community (1944–1946) (<i>Yurii Stetsyk, Maria Yarushak, Ostap Pavlovskyi</i>).....	295
The Greek Catholic Church and the Ukrainian Liberation Movement in the Postwar Reality (<i>Vasyl Ilnytskyi, Liliia Hrynyk</i>).....	319
Living conditions of the Western Ukraine population based on soviet state security agencies' reports (1946–1953) (<i>Eduard Andriushchenko Yurii Kahanov</i>).....	337
Youth OUN in Hoscha Secondary School (1947–1948): mentors, students, executors (<i>Andriy Zhyviuk</i>).....	349
The List of Abbreviations	367

ПЕРІОДИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1944–1953 рр.

Історія повсякдення є актуальним напрямом світової та вітчизняної історичної науки. Дефініція “повсякденність” все частіше присутня на сторінках наукових видань та у тематиці наукових форумів. Загалом під поняттям повсякденного життя народу історики розуміють матеріальне та духовне втілення його масового менталітету, сферу прояву накопиченого життєвого та культурного досвіду, який виявляє себе у характері трудової діяльності, побутових звичках та заботах, розвагах, їжі, одязі, житлі тощо¹. Важливою його особливістю є розгляд історичних реалій не з позицій політики, а радше з позицій антропоцентризму, притаманних сучасним дослідженням.

Як самостійний науковий напрям, історія повсякдення опирається на відповідний корпус історичних джерел, що надавався б не тільки до відповідної реконструкції щоденних практик, а й до адекватного тлумачення повсякденності, її розкодування, необхідного для цілісного розуміння історичного минулого загалом. Використані останнім часом дослідниками повсякдення якісно нові підходи (глибинні інтерв'ю, інтерпретація усної історії та особових документів, спостереження, Case Study тощо) підтвердили, що практики радянського повсякдення були набагато складнішими, ніж здавалося раніше. Радянський (владний) дискурс і повсякдення пересічної радянського громадянина співіснували нерозривно, водночас –

¹ Петрова І. Повсякденне життя українських селян за матеріалами військово-топографічних описів XIX ст. *Красзнавство*. 2010. № 3. С. 123.

іноді паралельно, зазвичай сплетено, аж до синкретичності (у пізньому сталінізмі), вони взаємно підживлювалися і самовідтворювалися. Варто зауважити, що гуманітаріям вдалося домогтися первинного діалогу у сфері пізнання радянського повсякдення, хоча б на рівні програм дій, намірів й рекомендацій; виявився корисним обмін дисциплінарним інструментарієм і методиками, запропоновані нові оптики бачення. Водночас ще передчасно говорити про вироблення єдиної (трансдисциплінарної) платформи для аналізу повсякдення¹. Для отримання об'єктивного образу повсякдення радянської епохи у післявоєнні роки необхідно пильну увагу звернути увагу на розробку джерелознавчих аспектів проблеми². Адже, як ствердив Олександр Удод, актуальність історії повсякдення має декілька вимірів: методологічна, або власне наукова актуальність; світоглядна, або гносеологічна актуальність; політична, або праксеологічна значущість історії повсякдення³.

Відносно новим напрямом вітчизняної історіографії стала історія повсякденності. Теоретико-методологічні засади та його історіографію визначили О. Коляструк⁴, Т. Нагайко⁵, О. Удод⁶; особливос-

---

¹ Ольга Коляструк: “Подолання радянського починається з себе і дається дуже важко”. URL: <https://uamoderna.com/jittepis-istory/olha-kolyastruk>

² Коляструк О. Джерела з історії повсякденності. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр) : у 2-х кн., 3-х ч. Кн. 1, ч. 1–2 / відп. ред. В. М. Даниленко. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. С. 49.

³ Удод О. Історія повсякденності: питання методології та історіографії. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр)* : у 2-х кн., 3-х ч. Кн. 1, ч. 1–2 / відп. ред. В. М. Даниленко. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. С. 18.

⁴ Коляструк О. А. Методологія історії повсякдення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: історія*. 2011. №982. Вип. 14. С. 8–21; Коляструк О. А. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. Харків : Курсор, 2008. 122 с.; Коляструк О. А. Історія повсякденності в сучасній українській історіографії. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, поняття*. Київ, 2012. Вип. 17. С. 5–9.

⁵ Нагайко Т. Історія повсякденності: погляд на проблему. *Історія повсякденності: теорія та практика*. 2010. С. 14–15; Нагайко Т. Повсякденність як понятійна категорія історичного дослідження: осмислення інтерпретацій. *Наукові записки з української історії*. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 4–12.

⁶ Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Красзнавство*. 2010. №3. С. 6–9; Удод О. Історія повсякденності: питання методології та історіографії. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр)* : колективна монографія. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. С. 17–39; Удод О. Історія повсякденності: питання методології, історіографії та джерелознавства. *Актуальні проблеми вітчизняної історії XX ст. : зб. наук. пр., присвячений пам'яті академіка НАН України Юрія Юрія Кондуфора* : у 2 т. Київ : Інститут історії України НАН України, 2004. Т. 2. С. 298–313; Удод О. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства. *Історія в школах України*. 2005. № 4. С. 40–45.

тям історії повсякдення у повоєнні роки в УРСР присвячені роботи Л. Краснопорова¹, О. Сайкіної², О. Янковської³; різні аспекти повсякдення на західноукраїнських землях у повоєнну сталінську епоху досліджували В. Прокопов⁴, М. Сеньків⁵, В. Старка⁶, І. Шустак⁷ та ін. Зрештою, уже здійснений ретельний аналіз наукових досліджень з історії повсякденності на Західній Україні у ХХ ст. звільняє нас від необхідності деталізувати цю проблему⁸. Теоретичні й практичні студії цього наукового напрямку підпорядковані його головному завданню – вивчити навколишній (життєвий) світ людини і те, як вона соціалізувалася у світі й впливала на нього, вносячи зміни і у матеріальну сферу, і у систему зв'язків та взаємин з іншими особами. Водночас усе очевиднішою стає необхідність розширення джерельної бази повсякденнознавчих студій та застосування при цьому модерних теоретико-методологічних підходів аналізу дослідниками.

---

¹ Краснопорова Л. О. Планування житлового будівництва та його реалізація на Донеччині та Луганщині (1943–1964 рр.). Історичний аспект. *Історичні і політологічні дослідження*. 2014. № 1–2. С. 107–112.

² Сайкіна О. Д. Побут і дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945–1955 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук: 07. 00. 01 / Переяслав-Хмельницький, 2005. 18 с.

³ Янковська О. Житлова проблема в УРСР у повоєнні роки. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2008. Вип. 14. С. 117–126; Янковська О. Соціальна складова реформ М. Хрущова. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, 2011. Вип. 16. С. 21–28.

⁴ Прокопов В. Ю. Повсякденне життя членів ОУН та вояків УПА на Закарпатті (1943–1947 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук: 07. 00. 01. Дніпро, 2019. 22 с.

⁵ Сеньків М. Повсякденне життя західноукраїнського селянина (1944–1952 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2014. Т. 24. С. 337–348.

⁶ Старка В. В. Повсякдення життя західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. 550 с.; Старка В. В. Повсякдення життя західноукраїнського села в умовах тоталітарних режимів 1939–1953 рр.: дис.... д-ра іст. наук: 07. 00. 01 / Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди. Переяслав, 2019. 540 с.

⁷ Шустак І. І. Релігійна поведінка населення західних областей УСРС у 1950–60-х рр. у контексті дослідження історії повсякденності (на матеріалах Тернопільської, Львівської, Дрогобицької, Станіславської, Івано-Франківської обл.). *Гуманітарний журнал*. 2013. № 1–2. С. 170–185.

⁸ Футала В. Західноукраїнські реалії ХХ ст. у сучасних повсякденнознавчих студіях. *Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944–1953)*: колективна монографія / відп. ред В. Ільницький. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2021. С. 9–31.

Окремо варто виділити дослідження джерелознавчого потенціалу періодичних видань. Унаслідок тривалої ідеологічної заангажованості і вибірковості радянської доби сформувалася асиметрія у джерелознавчому, історіографічному й бібліографічному опрацюванні цього виду джерел. Питанням використання преси як історичного джерела, методики їх дослідження присвячені спеціальні розвідки Ю. Ганжурова¹, П. Губа², М. Дмитрієнко³, В. Доброчинської⁴, М. Костіва⁵, Р. Пирого⁶, Г. Рудого⁷, А. Санцевича⁸, Н. Сидоренко⁹, О. Тарапон¹⁰, О. Філіпової¹¹. Матеріями преси як джерело вивчення повсякдення використовували дослідники українського суспільства

---

¹ Ганжурова Ю. С. Чорно-біла “відлига” у дзеркалі преси (газетна публіцистика як джерело вивчення політичної системи України 1956–1964 рр.). Київ : Оріяни, 1999. 150 с.

² Губа П. І. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр.: дис.... доктора іст. наук. Київ, 2007; Губа П. Свідчення історії буремних літ. Періодична преса як джерело вивчення історії здобуття державності та національно-культурного піднесення в Україні (1917–1920). Черкаси : Відлуння, 1998; Губа П. І. Українське відродження: спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917–1920 рр. Черкаси : ЧДТУ, 2002. 263 с.

³ Дмитрієнко М. Ф. Більшовицька преса України 1917–1918 рр. як історичне джерело. Київ : Наукова думка, 1967. 176 с.

⁴ Доброчинська В. Періодичні видання Волинської та Ровенської областей (1939–1941) як джерело до вивчення трансформації освіти. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Історія*. 2020. № 1. С. 97–103.

⁵ Костів М. Б. Регіональна преса УСРР як інструмент комуністичної пропаганди на Чернігівщині (1929–1933): дис.... доктора філософії: 03 – гуманітарні науки, 032 – історія та археологія / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 297 с.

⁶ Пиріг Р. Я. Джерела з історії Української революції 1917–1921 років: періодична преса. *Архіви України*. 2011. № 4 (274). С. 132–145.

⁷ Рудий Г. Я. Преса Української Держави 1918: Питання освіти, науки, культури. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1996. 178 с.; Рудий Г. Я. Преса України 1917–1920 рр. як об’єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти. Київ : Ін-т історії НАН України, 2005; Рудий Г. Газетна періодика України – об’єкт аналітично-джерелознавчого дослідження. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 3–5 жовтня 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 610–613; Рудий Г. Газетна періодика УСРР 1920-х років: особливості формування, функціонування, контент. *Наукові праці Наукової бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 460–474.

⁸ Санцевич А. В. Періодична преса як комплекс історичних джерел (структурний аналіз). *Український історичний журнал*. 1988. № 4. С. 64–75.

⁹ Сидоренко Н. М. Українська преса у Великій Британії першої половини ХХ ст. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів, 1997.

¹⁰ Тарапон О. Львівська газета “Діло” як джерело вивчення історії повсякденності населення УСРР в умовах розгортання масового терору (1929–1930 рр.).

¹¹ Філіпова О. Дискурс партійно-радянської повоєнної преси Півдня та Заходу України: порівняльний аспект. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2013. Вип. 3. С. 462–476.

радянської доби М. Борисенко¹, Р. Любавський², О. Мовчан.³ Зауважимо, що спеціальних праць, які б розглядали періодику УРСР 1940–1950-х рр. як об'єкт дослідження історії повсякдення означеного періоду немає.

Попри кількісне та якісне зростання оригінальних та змістовних досліджень вітчизняних і чужинецьких учених із заявленої проблематики історії повсякденності Західної України та їх джерельної бази, доцільно визнати, що практично відсутні роботи, які були б присвячені порівняльному аналізу регіональних особливостей повсякденних практик у повоєнні роки та комплексному аналізу особливостей джерел проблеми. Розв'язання цих питань й надалі залишається актуальним.

Метою дослідження є вивчення інформативності різного типу газет і газетних джерел для вивчення повсякдення у повоєнні роки. Адже періодична преса післявоєнного періоду представлена широкою кількістю видань. Проаналізувати їх усі в контексті дослідження історії повсякдення є завданням, яке потребує тривалого вивчення.

Вітчизняні та іноземні дослідники неодноразово наголошували на важливості вивчення періодичних видань і їх значенні як історичного джерела. Зокрема, Б. Корольов звертав увагу на те, що "... у джерельній базі нової та новітньої історії України провідне місце займають періодичні видання, основними різновидами яких є газети і журнали. Впродовж тривалого часу вони постійно розвивалися, унаслідок чого набули характерних рис і розширили жанрову палітру. Преса є комплексним, багатоплановим джерелом, котре містить різноманітні за змістом, видами й походженням матеріали. Їх специфічною рисою як джерела є системний характер: у них представлено чимало форм інформації (документальна, поточно-хронологічна, особового характеру тощо). Періодичну пресу також характеризує оперативність подання інформації про події, безпосередність відображення остан-

---

¹ Борисенко М. Житло та побут міського населення України у 20–30-ті рр. ХХ століття. Київ : ВД "Стилос", 2009. 357 с.

² Любавський Р. М. Повсякденне життя робітників Харкова в 1920-ті – початку 1930-х років / наук. ред. Л. Ю. Посохова; передм. О. Каляструк. Київ : Раритети України, 2016. 226 с.

³ Мовчан О. М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2011. 312 с.

ніх, що підвищує її джерельну цінність”¹. Газети становлять унікальне джерело повсякденності, оскільки, по-перше, фіксували її оперативно, по-друге, з огляду на свою специфічність, непримітність не підлягали тотальному цензуруванню².

З приходом на Західну Україну комуністична влада на зміну різнобарвній, ідейно багаторепрезентативній пресі прагнула “сформувати одноцільний фронт преси, відданої на послуги соціалістичному будівництву”³. Тоді західні українці знайомилися з пресою “нового зразка”. У Львові започаткували газету “Вільна Україна”, перший номер якої вийшов вже 25 вересня 1939 р.; у Луцьку з’явилася 7-тисячним накладом “Вільна праця” (з 1 лютого 1940 р. – “Радянська Волинь”, з такою ж назвою її відновили 12 лютого 1944 р.), перший номер газети Рівенської області “Червоний прапор” вийшов 18 грудня 1939 р. Районні газети дублювали інформацію обласної та висвітлювали події місцевого життя. Промовисті назви газет ствердно закріплювали перемогу радянської влади та сутність її більшовицької ідеології. Ці видання стали основним інформаційним рупором для української суспільності про “здобутки” в радянзації усіх сфер суспільного життя краю.

Не секрет, буденні практики були потужним фактором конструювання суспільної свідомості. Преса широко представляла офіційну версію зростання добробуту⁴ та приклади матеріально-го й морального стимулювання працівників промисловості, сільського господарства⁵, освіти⁶, медицина та ін. До прикладу: “Добробут населення, зріст культури визначає його попит на товари. Лише за минулий рік товарообіг споживчої кооперації

---

¹ Історичне джерелознавство : підручник для студентів історичних спеціальностей ВНЗ / авт. Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. Київ : Либідь, 2002. С. 403.

² Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.) : у 2-х книгах, 3-х частинах. Кн. 1, ч. 1–2 / відп. ред. В. М. Даниленко. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2010. С. 63.

³ Палюх О. Діяльність Львівської філії Бібліотеки АН УРСР у 1940–1941 рр. (за матеріалами газети “Вільна Україна”). URL: <https://ua.convdocs.org/docs/index-17795.html>

⁴ Смець П. Сталінське піклування про добробут народу. *Червоний прапор*. 1949. 31 травня (№ 105). С. 1; Леонтєв С. Піклування про добробут трудящих – кровна справа керівних працівників. *Червоний прапор*. 1950. № 197. С. 3; Піклування партії про добробут народу. *Червоний прапор*. 1953. № 160. С. 2.

⁵ Андрійок П. Зростає добробут колгоспників. *Червоний прапор*. 1951. № 240. С. 3.

⁶ Сафронів І. Поліпшується добробут вчителів. *Червоний прапор*. 1949. 27 березня (№ 60). С. 3.

[Заболотівського] району перевищив 1,5 мільйона карбованців. На зміну домашньому полотну й личакам йде шевіот, сукно, готовий одяг, красиве фабричне взуття, галантерея”¹. Чимало уваги приділялося житловому питанню², гострота якого проступала у газетних матеріалах, навіть попри ідеологічну цензуру³.

Однак ця намальована комуністичними агітаторами картина часто розходила з повсякденням волинян. Реалії західних українців були пов’язані з трудоднями⁴. Причому, насправді селяни не одержували навіть нарахованих мізерних виплат, оскільки колгоспи після розрахунків з державою неспроможні це зробити. Преса фіксувала факти невиконання заробітної плати (як це було у Берестечківській промартілі “Червоний шкіряник”⁵); у колгоспі “Шлях Леніна” Горохівського району 1951 р. селянам не виплатили за вироблені трудодні 11 723 карбованці, а наступного року – 125 ц зерна⁶. Загалом, як ствердив Михайло Сеньків, у 1949 р. в західних областях у 87 колгоспах (4 %) не видали зовсім зерна на трудодні, а грошей – 504 (21 %), і у наступні роки

---

¹ Сьогодні розповідається про Заболотівський район. *Радянська Волинь*. 1947. 9 вересня (№ 177).

² Стандартні будинки. *Червоний прапор*. 1946. 7 листопада (№ 221). С. 8; Костін В. Збільшується житловий фонд. *Червоний прапор*. 1948. 15 червня (№ 118). С. 8; *Кредити на індивідуальне житло*. *Червоний прапор*. 1948. 30 жовтня (№ 216). С. 5; Шинкар К. Замість руїн. *Червоний прапор*. 1949. 14 червня (№ 115). С. 3; Нові хати для колгоспників. *Червоний прапор*. 1949. 3 серпня (№ 151). С. 4; Більше уваги ремонту та збереженню житлового фонду м. Ровно (огляд листів трудящих). *Червоний прапор*. 1949. 16 квітня (№ 74). С. 3.

³ Гаврилюк Г. Коли ж мені дадуть квартиру? *Радянська Волинь*. 1949. 24 серпня (№ 167); Уманець В. Учительська квартира чи гуртожиток райвиконкому. *Радянська Волинь*. 1947. 30 травня (№ 104); Гергеша Ф. Коли ж видадуть кредит на будівництво хат? *Радянська Волинь*. 1947. 5 липня (№ 130); Ярьський І. Руйнуються житлові будинки. *Червоний прапор*. 1950. № 187. С. 3; Смержевський В. У м. Рокитно не займаються житловим будівництвом. *Червоний прапор*. 1950. № 171. С. 3; Корж П. Житла трудящих повинні бути благоустроєними. *Червоний прапор*. 1953. № 224. С. 3.

⁴ 6 тисяч трудоднів. *Червоний прапор*. 1948. 24 жовтня (№ 212). С. 8; Степенко І. Перший хлібний аванс на трудодні. *Червоний прапор*. 1949. 5 серпня (№ 152). С. 2; Гавлітін П. Хлібний аванс на трудодні. *Червоний прапор*. 1949. 20 серпня (№ 163). С. 2; Чучман Г. Аванси на трудодні. *Червоний прапор*. 1953. № 160. С. 3; Мацібура І. Висока оплата колгоспного трудодня. *Червоний прапор*. 1951. № 168. С. 3;

⁵ Яковлев П. Чому не виплачують зарплати. *Радянська Волинь*. 1947. 14 травня (№ 93).

⁶ Ярош Б. О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель 30–50 років ХХ ст. Луцьк : Вежа, 1999. С. 118.

ситуація не стала кращою¹. Матеріали радянської періодики демонстрували трудовий ентузіазм², однак і вони виявляли, що встановлений мінімум трудоднів у колгоспах не завжди виконували, адже люди не хотіли працювати задарма. Так, у колгоспі ім. Молотова с. Височне Ратнівського району у 1951 р. лише одна із 320 працездатних жінок виробила обов'язковий мінімум³.

Часто-густо матеріальне стимулювання замінювали морально-етичними цінностями. Так, шпальти газет рясніли інформацією про участь західних українців у стахановському змаганні. З-поміж інших називали колектив Луцького цегельного заводу № 1⁴, Луцьку взуттєву фабрику⁵, Луцького горілчаного комбінату⁶, Луцької кравецької фабрики індпошиву¹, Луцького ва-

¹ Сеньків М. Форми та методи експлуатації колгоспного селянства західного регіону України (кінець 40 – початок 50-х рр. XX ст). *Проблеми гуманітарних наук. Історія*. 2013. Вип. 32. С. 49.

² Всі колгоспники виробили мінімум трудоднів. *Червоний прапор*. 1949. 11 листопада (№ 222). С. 3.

³ Ярош Б. О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель 30–50 років XX ст. Луцьк: Вежа, 1999. С. 124.

⁴ Полонський Б. На стахановській вахті. *Радянська Волинь*. 1947. 14 вересня (№ 181).

⁵ Левін В. Стали на сталінську вахту. *Радянська Волинь*. 1947. 20 вересня (№ 185).

⁶ Човганський Т. Поширювати досвід стахановської праці. *Радянська Волинь*. 1948. 23 листопада (№ 233). С. 3.

гонного депо², Ковельського парового депо³, Маневицької дистанції колії⁴, Ківерцівського паровозного депо⁵, Сарненського вузла⁶. Періодика широко повідомляла про т. зв. “стахановську вахту”⁷ та про представників стахановського руху⁸.

“Радянська влада надійно стала на варті життя і здоров’я трудящої людини. В Луцьку зараз працюють центральна поліклініка, дитячо-жіноча консультація, обласна лікарня, інфекційна лікарня, родильний будинок, два фельдшерсько-медичні пункти, лікарська дільниця, два диспансери, санітарно-епідемічна станція, санітарно-бактеріологічна лабораторія, три аптеки, швидка допомога і т. д. Наявність цих медичних закладів не йде у порівняння з тим, що було раніше за всю історію Волині”⁹. Органи влади звітували, що лише на території Ківерцівського району у 1946 р. у 22 медичних закладах працювали 12 лікарів і 85 осіб середнього медичного персоналу¹⁰, у Рівненській області – додаткові аптечні пункти¹¹. Шпальти газет регулярно містили повідомлення подібного змісту. Хоч, вочевидь, забезпечення медикаментами не завжди було на належному рівні. Так, у Торчинську лікарню впродовж двох місяців не надходили меди-

---

¹ Фещенко Є. Стахановці швейної фабрики. *Радянська Волинь*. 1947. 13 серпня (№ 158).

² Тимофій М. Зростають ряди стахановців. *Радянська Волинь*. 1949. 14 вересня (№ 182).

³ Трегубов І. Стали на стахановську вахту. *Радянська Волинь*. 1947. 26 липня (№ 145).

⁴ Крамаренко Г. Стахановська вахта колійників. *Радянська Волинь*. 1950. 12 листопада (№ 228).

⁵ Гіршман М. Стахановська праця у дні вахти. *Радянська Волинь*. 1950. 10 жовтня (№ 204).

⁶ Нетреба В. Сарненські залізничники на стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1948. 20 лютого (№ 36). С. 6.

⁷ Леонідов С. На стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1949. 9 квітня (№ 69). С. 3; Кухтюк О. На стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1949. 26 квітня (№ 81). С. 3; Знайко Ф. На стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1951. № 61. С. 1; Ємець Є. На стахановській вахті. *Червоний прапор*. 19 50. № 239. С. 2; Комсомольці на стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1949. 27 лютого (№ 40). С. 2; Стахановська вахта на підприємствах області. *Червоний прапор*. 1950. № 92. С. 2; Барановський П. Буряководи на стахановській вахті. *Червоний прапор*. 1952. № 152. С. 4.

⁸ Левичшин Д. Колишня наймичка – знатна стахановка. *Радянська Волинь*. 1947. 9 квітня (№ 71); Стахановські рекорди. *Радянська Волинь*. 1947. 13 серпня (№ 158); Стахановець-тракторист. *Радянська Волинь*. 1950. 15 листопада (№ 230).

⁹ Сьогодні розповідається про Луцьк. *Радянська Волинь*. 1947. 28 вересня (№191).

¹⁰ Сьогодні розповідається про Ківерцівський район. *Радянська Волинь*. 1947. 20 вересня (№ 185).

¹¹ Відкрито 60 аптечних пунктів. *Червоний прапор*. 1945. 9 вересня (№ 167). С. 4.

каменти навіть для швидкої допомоги, а тому хворі змушені були самі купувати ліки в аптеці¹.

Комуністична влада декларувала підтримку інвалідів, що відбивали матеріали періодичних видань, друкуючи тексти офіційних осіб². “В обласному госпіталі для інвалідів Вітчизняної війни створені всі умови для видужання тих, хто не шкодував свого здоров’я, захищаючи соціалістичну Вітчизну від німецьких агресорів”³. Водночас інформація у періодичних виданнях засвідчувала розходження декларованих гасел і реальності. Так, у супереч постанові ЦК КП(б)У і Ради міністрів про трудове влаштування і матеріально-побутове забезпечення інвалідів Вітчизняної війни, газети показували реальність – 12 процентів інвалідів м. Ковель не працевлаштовані, недоліки у роботі міськкомунгоспу, житлоуправління, міськфінвідділу⁴. До прикладу, житлові проблеми⁵ чи представники номенклатури намагалися виселити з житла, яке вони займали (так було у Луцьку з Василем Філіпчуком⁶), прохання проведення радіовузла в обласний госпіталь інвалідів було проігноровано⁷.

“Щасливі матері країни Рад! Їх материнське щастя підтримує міцна рука держави. Просторі шляхи відкриті їх дітям”⁸. При цьому автори радянських газет протиставляли ситуацію в СРСР з країнами Заходу, наприклад США⁹. Активно пропагували турботу про багатодітних матерів. Матеріали періодичних видань подають офіційну інформацію про їх нагородження ор-

---

¹ Кобзаренко Г. Лікування з ускладненням. *Радянська Волинь*. 1948. 21 листопада (№ 232). С. 3.

² Кабанченко К. Піклування про інвалідів Вітчизняної війни. *Радянська Волинь*. 1947. 26 квітня (№ 83), Бондаренко В. Піклування про інвалідів Вітчизняної війни. *Червоний прапор*. 1949. 12 квітня (№ 71). С. 4.

³ Стефановська С. Допомогати інвалідам у трудовому влаштуванні. *Радянська Волинь*. 1948. 9 жовтня (№ 202). С. 3.

⁴ Більше турбот про інвалідів Вітчизняної війни. *Радянська Волинь*. 1948. 19 жовтня (№ 209).

⁵ Ще раз про Луцький госпіталь. *Радянська Волинь*. 1950. 25 жовтня (№ 215).

⁶ Кабанченко К., П’ятничка А. Бездушність. *Радянська Волинь*. 1948. 22 жовтня (№ 211). С. 3.

⁷ Петров В., Потапов Т., Буряк С., Щербина Г. Не зважають на запити інвалідів. *Радянська Волинь*. 1947. 27 серпня (№ 168).

⁸ Сьогодні розповідається про Колківський район. Щастя матері. *Радянська Волинь*. 1947. 13 вересня (№ 180).

⁹ Важка доля жінки-матері. *Радянська Волинь*. 1950. 14 жовтня (№ 207).

деном “Мати-героїня” та грошову нагороду¹. Риторика матеріалів декларувала турботу про те як живуть вони, як вчаться діти і, звісно, як жилося за часів “панської Польщі”². Преса повідомляла, що у Колківському районі багатодітні матері одержали від держави 2 млн 256 тис. 788 крб.; в особистісному вимірі – селянка с. Костюхнівка Степанида Кондрацька, мати восьми дітей, одержала 14 тис. крб., Федора Гичка з с. Разниці на дев’ятеро дітей – 10 тис. 800 крб., Ярина Маркевич зі с. Старосілля – 14 тис. 600 крб.³.

Виявом турботи про материнство, свідченням “великого піклування радянського уряду про жінок-матерів, які не шкодують своїх сил і здоров’я на виховання молодого покоління” подавали розбудову сітки дитячих ясел⁴, садків⁵ і майданчиків⁶, нагородження орденами⁷. Газети звітували про створення піонерських таборів (лише на Львівщині такі дитячі установи функціонували у Трускавці, Дрогобичі, Ходорові, Стрию, Самборі, Мордичах⁸), літнього відпочинку дітей⁹. Хоча й тут матеріали періодики дозволяють ствердити, що не обходилося без порушень¹⁰.

---

¹ Дружук М. Кожну багатодітну матір представити до урядової нагороди. *Радянська Волинь*. 1947. 17 травня (№ 95).

² Горозінська М. Вручення ордену “Мати-героїня”. *Радянська Волинь*. 1947. 9 квітня (№ 71).

³ Щастя матері. *Радянська Волинь*. 1947. 13 вересня (№ 180).

⁴ Черниш М. Дитячі ясла в колгоспі ім. Шевченка. *Радянська Волинь*. 1947. 25 квітня (№ 82); Курбатова М. В дитячих яслах. *Радянська Волинь*. 1950. 1 жовтня (№ 198); Матері спокійні за дітей. *Радянська Волинь*. 1949. 3 серпня (№ 152).

⁵ Приступа Г. Дитячий садок. *Радянська Волинь*. 1947. 11 травня (№ 91).

⁶ Зброжек З. Сезонні дитячі майданчики. *Радянська Волинь*. 1947. 29 квітня (№ 85); Стефановська Н. Дбати про дозвілля дітей. *Радянська Волинь*. 1947. 17 травня (№ 95); Дитячий майданчик в артілі. *Червоний прапор*. 1949. 20 серпня (№ 163). С. 4.

⁷ Могучий Г. Піклування про багатодітних матерів. *Радянська Волинь*. 1948. 27 жовтня (№ 215). С. 3; Зброжек З. Турботи про дитячі садки. *Радянська Волинь*. 1947. 9 квітня (№ 71).

⁸ 3.000 дітей в піонерських таборах і санаторіях. *Радянська Волинь*. 1947. 17 вересня (№ 183).

⁹ Дончак М. Літній відпочинок дітей. *Радянська Волинь*. 1947. 19 липня (№ 140); Репета О. Зразково організувати літній відпочинок дітей. *Радянська Волинь*. 1947. 20 травня (№ 97).

¹⁰ Зелений С. Занедбали дитячий садок. *Радянська Волинь*. 1947. 22 квітня (№ 80); Слідами неопублікованих листів. *Радянська Волинь*. 1948. 4 грудня (№ 241); Спіцин Л. Чому в Луцькому дитячому санаторії немає вихователя? *Радянська Волинь*. 1949. 10 серпня (№ 157); Стефановська Н. Дбати про дозвілля дітей. *Радянська Волинь*. 1947. 17 травня (№ 95); Платонов В. Непривітно в Ківерцівському піонерському таборі. *Радянська Волинь*. 1947. 29 липня (№ 147).

Як ствердив Р. Любавський, друковані періодичні видання були способом популяризації нових радянських обрядових і відпочинкових практик, а самі дії більшовиків були нічим іншим, як спробою непрямого нормування повсякденності¹. Обласна періодика Західної України містить значну кількість матеріалів, що характеризують дозвілля населення та сприяють висвітленню дозвіллевій сфери повсякденності. За публікаціями можна відтворити роботу культурних установ, зокрема будинків культури, театрів, драматичних гуртків. Ідеологічну складову у цій сфері матеріали періодичних видань виявляють однозначно, адже “повноцінним членом майбутнього безкласового суспільства може бути лише людина, яка до кінця очистилася від міщанського бруду, духовно розквітла і виросла під благодатним впливом соціалістичної культури, величких ідей комунізму”². Інформації преси дають змогу зрозуміти, які вистави ставили обласні музично-драматичні театри і яку частку складали постановки російської драматургії чи відверто ідеологічного спрямування (як-от О. Корнійчука “Правда”)³. Щодо театральних постановок, то театральні трупи не лише виступали з гастрольями, а й практикували так зв. пересувні театри. У репертуарі останніх були “Під каштанами Праги” К. Сімонова, “Глибоке коріння” Д. Гоу і А. д’Юссо, “Платон Кречет” О. Корнійчука, “Мартин Боруля” І. Тобілевича, “Шестеролюбимих” та інші⁴. Для забезпечення ефективності впливу на маси у другій половині 1940-х рр. у пресі з’являються оголошення про демонстрацію кінофільмів, проведення концертів, вистав та їх огляди. За недоступності якісних театральних видовищ та концертів радянські кіномитці створювали відповідні фільми. Серед таких населенню Західної України у повоєнні роки пропонували переглянути фільми про

---

¹ Любавський Р. Робочі клуби і радянська дозвілля трудівників Харкова у 1920-ті роки. *Україна модерна*. URL: <https://uamoderna.com/md/lyubavsky-sovietization-workers-leisure-time>

² За високий ідейний рівень репертуару гуртків художньої самодіяльності. *Радянська Волинь*. 1948. 27 жовтня (№ 213). С. 1.

³ Нові вистави обласного театру. *Радянська Волинь*. 1947. 20 травня (№ 97).

⁴ Петренко А. Постановки пересувного театру. *Радянська Волинь*. 1948. 3 грудня (№ 240); Цікаві вистави. *Радянська Волинь*. 1949. 6 серпня (№ 154).

Леніна¹, а дітям – “Син полку”, “Подорож по рідній країні”, “Таємничий острів”². Активно серед західних українців пропитували фільм “Молода гвардія”³. Преса дає уявлення про збільшення кількості стаціонарних кіноустановок, будівництво кінотеатрів⁴, про таку форму розширення впливу кіномистецтва, як так зв. кінопересувки⁵ та завдання, які ставилися перед ними: “Демонстрування кіно – справа великої політичної і культурної ваги. Кінопрацівники нашої області, радянські, партійні і комсомольські працівники повинні подбати, щоб всі сільські кінопересувки працювали зразково, щоб у кожному селі не рідше трьох разів на місяць демонструвався фільм”⁶. І знову ж, на шпальтах періодичних видань знаходимо критичні замітки⁷.

Популярними формами проведення дозвілля молоді були: участь у художній самодіяльності, вокальних та інструментальних колективах. У пресі час до часу з’являлися повідомлення про діяльність гуртків⁸. “Зараз на Волині працюють сотні гуртків художньої самодіяльності, в яких беруть участь біля 39 тисяч чоловік. На клубних сценах області, в хатах-читальнях ставляться вистави, лунає спів і музика, звучить проникливе художнє слово, що несе до людей велику правду нашого життя, політичні ідеї партії Леніна – Сталіна”⁹. Подібно у періодичній пресі подавали інфор-

---

¹ Оксенюк П. Дивилися фільм про великого Леніна. *Радянська Волинь*. 1949. 26 липня (№ 146).

² Дитячий кінофестиваль. *Радянська Волинь*. 1947. 25 травня (№ 101).

³ Вічна слава героям Краснодону! Глядачі про кінофільм “Молода гвардія”. *Радянська Волинь*. 1948. 13 жовтня (№ 205).

⁴ П’ятиріччя культурного розвитку Волині. Нові кінотеатри. *Радянська Волинь*. 1947. 20 липня (№ 141).

⁵ Гречанов М. Селяни дивляться кінокартини. *Радянська Волинь*. 1947. 29 липня (№ 147); Петренко А. Кіномеханіки підвищують свої знання. *Радянська Волинь*. 1948. 12 грудня (№ 247); В селах демонструється кіно. *Червоний прапор*. 1950. № 31. С. 3; Лантух М. Приклад кращих кінопрацівників. *Червоний прапор*. 1950. № 203. С. 3; Ларіонченко А. Кінопересувки на селі. *Червоний прапор*. 1946. 14 вересня (№ 182). С. 2; Кінопересувки на селах. *Червоний прапор*. 1948. 13 квітня (№ 74). С. 8.

⁶ Сільські кінопересувки повинні працювати зразково. *Радянська Волинь*. 1949. 4 вересня (№ 175).

⁷ Лозовицький Ф., Мороз В., Роїк К. Коли ж у нашому селі демонструватимуться фільми? *Радянська Волинь*. 1949. 30 серпня (№ 171); Сінельников М. Кінопересувки працюють погано. *Червоний прапор*. 1949. 9 жовтня (№ 199). С. 3.

⁸ Петрук К. 1 640 гуртків художньої самодіяльності. *Червоний прапор*. 1950. № 10. С. 2.

⁹ За високий ідейний рівень репертуару гуртків художньої самодіяльності. *Радянська Волинь*. 1948. 27 жовтня (№ 213). С. 1.

мації по районах: до прикладу, щодо Ківерцівського району, де працювало 178 гуртків художньої самодіяльності та політичних, агротехнічних й інших гуртків при 27 клубах і хатах-читальнях, до яких були залучені 4 000 тисячі громадян¹; чи Торчинського району, де працювало 34 різних гуртки художньої самодіяльності, в яких брали участь 462 особи²; чи Устилузького району, де 33 гуртки самодіяльності охоплювали 300 осіб сільської молоді і дорослого населення³.

Для інформування населення про поточні події та для ідеологічного впливу на нього у низці міст та сіл були відкриті бібліотеки і читальні. Повідомлення про особливості їхньої діяльності на західноукраїнських теренах, щоправда, репрезентовані замітками й оголошеннями, знаходимо на шпальтах газет. І, знову ж, преса дає можливість відтворити реальну картину повсякдення і уникнути ідилічної картинки – факти недоліків у роботі бібліотечної системи присутні на шпальтах газет⁴.

У місцевих виданнях час до часу з'являлася інформація про різноманітні республіканські змагання⁵, спартакіади⁶, спортивні естафети⁷, шахові турніри⁸, волейбольні змагання⁹, відкриття ковзанок¹⁰ та ін.

Попри намагання приховати негативні явища газети містять чимало інформацій про такі реалії свого часу, а тому місцева

---

¹ Сьогодні розповідається про Ківерцівський район. *Радянська Волинь*. 1947. 20 вересня (№ 185).

² Сьогодні розповідається про Торчинський район. *Радянська Волинь*. 1947. 17 вересня (№ 183).

³ Сьогодні розповідається про Устилузький район. *Радянська Волинь*. 1947. 2 вересня (№ 172).

⁴ Тичина Є. Коли відкриється бібліотека? *Радянська Волинь*. 1947. 9 квітня (№ 71).

⁵ А. Р. Від'їзд спортсменів на республіканські змагання. *Радянська Волинь*. 1948. 8 жовтня (№ 201). С. 3; Юрченко Б. Волинські спортсмени на харківському стадіоні. *Радянська Волинь*. 1949. 26 серпня (№ 168).

⁶ Дроздов О. Назустріч Спартакіади народів. *Червоний прапор*. 1956. № 95. С. 4; Нестерова З. Міжрайонна спартакіада. *Радянська Волинь*. 1949. 27 вересня (№ 191).

⁷ Волинські спортсмени повезли естафету. *Радянська Волинь*. 1948. 10 жовтня (№ 203). С. 3.

⁸ Шварцвальд В. Шаховий турнір. *Радянська Волинь*. 1948.

⁹ Борисенко М. Волейбольні змагання. *Радянська Волинь*. 1948. 22 грудня (№ 254); Обласні волейбольні змагання. *Червоний прапор*. 1949. 15 червня (№ 116). С. 3; Пастрик В. Володимир-волинці – чемпіони області з волейболу. *Радянська Волинь*. 1950. 18 грудня (№ 254).

¹⁰ Борисенко М. Відкрилась ковзанка. *Радянська Волинь*. 1948. 12 грудня (№ 242).

преса є цінним джерелом з історії повсякдення у регіоні. Окрім того, ця сфера, як вже згадували, через свою непримітність і неофіційність не підлягала такій жорсткій цензурі, хоча й не виключала її – негативні явища подавали як виняток, аномалію, відхилення. Застосовуючи метод від зворотного, такі повідомлення допомагають відстежити, яким насправді були морально-психологічний стан і самовідчуття суспільства.

Однією із ключових особливостей повсякденного життя українського суспільства 1940 – початку 1950-х рр. є наявність суперечностей не лише в різних сферах життя, а й поведінці людей. З одного боку, людина повоєнної доби, знедолена війною, з розумінням сприймала труднощі, суворі обмеження й випробування періоду “відбудови”, а з іншого, хоч і не відкрито, але починала скаржитися на низький рівень життя. Вона мала новий, досвід і знання, поступово усвідомлювала й оцінювала не лише власні умови життя та праці, а й становище в країні. Повоєнне суспільство мало іншу соціальну та вікову структуру. Його доповнили нові категорії (фронтовики, діти війни, інваліди війни та ін.), а особливим соціальним феноменом стала молодь. Їй залишалися близькими соціалістичні ідеали, але водночас вона почала помічати й усвідомлювати контрастність навколишнього повсякдення з написаним у підручниках і виголошеним у державних звітах. Саме повоєнний час став періодом зародження змін у свідомості, поведінці й громадянських настроях суспільства загалом. Матеріали преси дозволяють порівняти декларовані гасла з повсякденними практиками. І цей аналіз спростовує уявлення про радянську людину як постійного “будівника комунізму” і “борця за мир”, демонструє нормальність повсякденних практик та підсвідомий спротив ідеологізації суспільства. Тому соціальний аспект політики радянської влади та проблеми повсякденності цього хронологічного періоду потребують поглибленого дослідження й набувають актуальності в контексті персоналізації та олюднення історії.

Місцева преса містила матеріали регіонального змісту, які засвідчували особливості обласних і районних владних утворень УРСР, передавала специфічний колорит повсякдення. Так, у періодичних виданнях Західної України виявляли їх переважно аграрний характер – численні матеріали про колективізацію,

організацію та діяльність колгоспів, переселення з хуторів та ін. демонстрували першочерговість для комуністичної владі перетворень за радянським взірцем у сільському господарстві.

Значення періодики як джерела не слід ані перебільшувати, ані недооцінювати. Преса, яка була важливим елементом управління суспільством, формування суспільної думки, використовувала методи замовчування, приглушення і викривлення суспільно значущої інформації в тому випадку, якщо правда могла стати завданням управління та насадження комуністичної ідеології. Досліджуючи періодичну пресу як джерело, треба мати на увазі, що на зміст газет та журналів, рівень повноти й об'єктивності вміщеної у них інформації впливали не лише кваліфікація авторів та редакційних працівників, а й умови, в яких видавали друковані органи.

Оксана Калішук